

Марія-Анна КУДЛА

викладач кафедри мовної підготовки

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МОТИВАЦІЯ У СТРУКТУРІ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ КРИЗИ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто проблему навчальної мотивації студентів у сучасних умовах вищої освіти України. Підкреслено, що конкурентоздатність випускника визначається не лише його інтелектуальними здібностями, а насамперед рівнем і якістю мотивації до навчання. Проаналізовано теоретичні підходи до вивчення внутрішніх та зовнішніх мотивів (теорія самовизначення, концепції самоефективності, досягнень та уникнення невдач, ідея «напрямлених мотиваційних потоків»). Окрему увагу приділено впливу кризових і воєнних обставин на психоемоційний стан та мотиваційну сферу студентів, а також ролі цифрових технологій, гейміфікації та персоналізації навчального процесу у підтримці залученості. Висвітлено взаємозв'язок між індивідуальними мотивами та організаційно-педагогічними чинниками (структура курсу, автономія вибору, зворотний зв'язок, соціальна взаємодія). Обґрунтовано, що немотивація є не ознакою «лінії», а проявом дисгармонії між потребами студента та умовами навчання, і потребує педагогічних інтервенцій. Запропоновано практичні рекомендації щодо підтримки та відновлення мотивації: використання адаптивних підходів, рефлексійних сесій, гейміфікованих завдань, мікровинагород і менторської підтримки. Зроблено висновок, що мотивація є динамічним процесом, що формується у взаємодії особистості, соціального середовища та освітнього контексту, а її розвиток потребує системної педагогічної роботи та чутливого супроводу.

Ключові слова: навчальна мотивація, внутрішні та зовнішні мотиви, вища освіта, воєнний контекст, гейміфікація, немотивація, освітні стратегії.

Abstract. *The article addresses the issue of students' learning motivation in the context of modern higher education in Ukraine. It emphasizes that the competitiveness of a graduate depends not only on intellectual abilities but primarily on the level and quality of learning motivation. Theoretical approaches to the study of intrinsic and extrinsic motives are analyzed (self-determination theory, concepts of self-efficacy, achievement and avoidance of failure, the idea of Directed Motivational Currents). Particular attention is paid to the impact of crisis and wartime conditions on students' psycho-emotional state and motivational sphere, as well as to the role of digital technologies, gamification, and personalization of the learning process in sustaining engagement. The interrelation between individual motives and organizational-pedagogical factors (course structure, autonomy of choice, feedback, and social interaction) is highlighted. It is argued that demotivation is not a sign of "laziness" but rather a manifestation of dissonance between students' needs and learning conditions, which requires pedagogical interventions. Practical recommendations for supporting and restoring motivation are proposed: the use of adaptive approaches, reflective sessions, gamified tasks, micro-rewards, and mentoring support. The conclusion stresses that motivation is a dynamic process shaped by the interaction of personality, social environment, and educational context, and that its development requires systematic pedagogical work and sensitive support.*

Keywords: *learning motivation, intrinsic and extrinsic motives, higher education, wartime context, gamification, demotivation, educational strategies.*

Постановка проблеми. Зростаюча конкуренція на ринку праці та динамічні трансформації освітнього простору актуалізують проблему підвищення навчально-пізнавальної активності студентів і посилення вимог до їхньої професійної підготовки. Відтак, ключовим детермінантом професійної конкурентоздатності випускника постає не лише інтелектуальний потенціал чи працездатність, а насамперед рівень та якість його навчальної мотивації. Низька

мотивація корелює з недостатньою концентрацією під час занять, шаблонністю виконання завдань, труднощами в автономній роботі та викривленою самооцінкою, що в підсумку знижує академічні досягнення та професійну готовність.

Сучасний контекст вищої освіти України позначений низкою викликів і можливостей. З одного боку, війна й пов'язані з нею криза та нестабільність посилюють психоемоційне напруження, ускладнюють підтримання сталих навчальних зусиль і вимагають нових форматів організації освітнього процесу. З іншого – розвиток цифрових технологій, гейміфікації та персоналізованих підходів відкриває шляхи для підвищення залученості та внутрішньої мотивації, але водночас несе ризики надмірної залежності від інструментів штучного інтелекту та «метакогнітивної лінії». За таких умов завданням університету стає не просто інтенсифікація подачі інформації чи формальне «нарощування» компетентностей, а створення умов, у яких студент виступає активним суб'єктом навчальної діяльності, відчуває автономію, зростання компетентності та соціальну залученість.

Мета статті – комплексно проаналізувати структуру та динаміку навчальної мотивації студентів у сучасних українських реаліях, окреслити вплив воєнного контексту й цифрових інновацій на мотиваційні профілі, а також запропонувати практичні стратегії підтримки і відновлення мотивації, зокрема у роботі з немотивованими студентами.

Аналіз останніх досліджень

Зростаюча конкуренція на ринку праці обумовлює нагальну потребу вдосконалення навчально-пізнавальної діяльності студентів та підвищення вимог до професійної підготовки випускників закладів вищої освіти. У цьому контексті важливо усвідомлювати, що успіх професійної конкурентоздатності випускника залежить не стільки від його загальної працездатності чи інтелектуальних здібностей, скільки від рівня навчальної мотивації. Зокрема, низький рівень мотивації часто супроводжується недостатньою концентрацією

під час занять, шаблонним виконанням завдань, нездатністю працювати автономно, спотвореною самооцінкою та іншими негативними проявами.

Завдання сучасної вищої освіти – не просто інтенсифікація педагогічної активності, подання більшого обсягу інформації чи формування конкретних компетенцій, а створення умов, за яких студент виступає як активний суб'єкт навчального процесу. Саме характер мотивів учіння, що лежать в основі його діяльності, визначає напрямок його активності, ініціативність, внутрішню залученість, задоволення від навчання та усвідомлення особистісної значущості здобуття нових знань. Сучасні тенденції розвитку суспільства, освіти та інформаційних технологій висувають нові виклики й відкривають нові можливості в дослідженні навчальної мотивації.

Вплив контексту кризи, війни та нестабільності на мотивацію. В умовах воєнних дій в Україні зростають стреси, невизначеність, зміни в умовах навчання та вимоги до психологічної стійкості студентів. Дослідження показують, що психічне здоров'я студентів зазнає суттєвого впливу (наприклад, підвищення рівня депресії, тривожності, почуття самотності) – і це може безпосередньо знижувати здатність до концентрації та підтримання мотивації [8].

Під час війни PhD-студенти в Україні відзначали значні труднощі з концентрацією, але водночас багато з них зберігали мотивацію до подальшого наукового розвитку, попри зовнішні виклики [7]. Аналіз дистанційного навчання в Україні також свідчить, що в умовах війни дистанційне навчання має ще більший вплив на студентську мотивацію та емоційний стан, ніж під час пандемії COVID-19.

Роль технологій, гейміфікації та персоналізації навчального процесу. Інноваційні підходи до навчання, такі як гейміфікація, адаптивне й персоналізоване навчання, можуть стимулювати внутрішню мотивацію та залученість. Деякі дослідження показують, що поєднання гейміфікації з персоналізацією може підвищувати мотивацію студентів у контексті навчання програмування чи інших технічних дисциплін [9].

Окрім того, у дослідженні мотивування студентів-інженерів, залучення соціальних мереж як платформи для самоконтролю та зворотного зв'язку значно підвищило їхню участь у навчальних активностях. Проте потрібно зауважити, що з появою технологій штучного інтелекту (зокрема генеративного, як ChatGPT) з'являється небезпека «метакогнітивної лінії» - надмірної залежності від технології, що може вдарити по автономності й глибині навчання [4].

Виклад основного матеріалу

Взаємозв'язок між внутрішніми (інтринсивними) і зовнішніми (екстринсивними) мотивами. Теоретична основа, зокрема з підходів самовизначення (self-determination theory), підтверджує, що підтримка автономії, компетентності та соціальної інтеграції сприяє розвитку інтринсивної мотивації, тоді як нав'язувані зовнішні контролю чи примус можуть породжувати амотивацію або домінування екстринсивних мотивів.

Динаміка мотивації та концепція «направлених мотиваційних потоків» (Directed Motivational Currents). Мотивація – це не статичне явище, вона змінюється в часі, залежно від етапів навчання, завдань, зовнішніх чинників. Концепція DMC (за Дьорней – Zoltán Dörnyei) передбачає, що інтенсивні мотиваційні стани можуть трансформуватися в тривалі мотиваційні шляхи, які підтримують послідовні зусилля упродовж тривалих навчальних проєктів [12]. Застосування цієї концепції до студентської діяльності може допомогти у формуванні умов, що підтримують мотиваційні «сплески» проєктної або дослідницької роботи.

Системні, організаційні й педагогічні чинники мотивування. Мотивація не формується всередині індивіда ізольовано – вона залежить від середовища навчання: від структури курсу, стилю викладання, зворотного зв'язку, рівня взаємодії, стимулювання студентської активності та можливостей вибору форми роботи.

В українських реаліях сучасні дослідження фіксують, що в умовах воєнного стану зростає кількість звернень від викладачів до необхідності

адаптивних підходів, індивідуалізації й більш чутливого ставлення до студентів, оскільки мотиваційний потенціал студентів часто підринається зовнішніми стресами [3].

У психолого-педагогічному контексті мотивами особистості визнають предмети зовнішнього світу, образи, ідеї, почуття й переживання – тобто ті об'єкти, через які реалізується певна потреба. Теоретичною основою для вивчення професійної мотивації є розрізнення внутрішньої (інтринсивної) та зовнішньої (екстринсивної) мотивації. За внутрішнього типу мотивації сама діяльність має значення для суб'єкта, вона приносить задоволення або сенс незалежно від зовнішніх стимулів. Зовнішня мотивація ж визначається прагненням задовольнити інші потреби, не пов'язані безпосередньо з діяльністю (наприклад, отримання винагороди, статусу, уникнення покарання). У межах зовнішньої мотивації розрізняють мотиви позитивні (орієнтація на здобуття винагороди, визнання) та негативні (орієнтація на уникнення небажаних наслідків або втрат).

Мотивацію можна структурувати на два блоки: безпосередні та опосередковані мотиви. Безпосередні мотиви інтегровані в сам процес діяльності й пов'язані з її соціально-значущими цілями та цінностями. Опосередковані мотиви є спрямованими на цінності або цілі, що лежать поза межами діяльності, але реалізуються через неї принаймні частково. До безпосередніх мотивів належать пізнавальні мотиви – прагнення до творчої й дослідницької діяльності, розв'язання пізнавальних задач, самоосвіта, орієнтація на зростання, розширення кругозору, підвищення культурного рівня. Серед опосередкованих мотивів можна виділити соціальні мотиви (усвідомлення значущості освіти, престиж, бажання належати до суспільства, соціальне визнання, схвалення з боку оточення) та мотиви досягнення (прагнення бути кваліфікованим спеціалістом, отримати високооплачувану роботу, кар'єрний поступ).

Емпіричні дослідження підкреслюють тісний взаємозв'язок між мотивацією навчання та академічною успішністю. Кузнецов М.А. визначав, що

навчальна успішність є результатом цілеспрямованої навчальної діяльності, яка характеризується інтенсивністю, індивідуальним стилем роботи, старанністю і зусиллями, що докладає студент [1]. Академічна успішність – критерій оцінювання таких результатів. Ржевська-Штефан З. розглядає співвідношення «академічна успішність – навчальна успішність» як аналітичний аналог співвідношення «результативність – ефективність» у теорії управління [2].

За сучасними підходами (зокрема теорією самовизначення, теорією самоефективності) велике значення має те, як суб'єкт інтерпретує свої здібності й можливості – чи вважає він себе здатним досягти цілі. Ці переконання формують внутрішню мотивацію або, навпаки, створюють бар'єри. Наприклад, студенти, які приписують успіхи власним контролюючим внутрішнім чинникам, зазвичай мають вищу самооцінку, вищу мотивацію до завдань та здатність братися за складніші завдання.

Сучасні дослідження демонструють, що студенти не мають «чисто внутрішньої» або «чисто зовнішньої» мотивації – зазвичай спостерігаються певні комбінації, й саме профіль (який мотив домінує, які мотиви допоміжні) може впливати на академічні результати. Наприклад, профілі з високим показником внутрішньої мотивації і «сильного характеру» краще передбачають успіхи у навчанні серед учнів старших класів [11].

Мотивація – процес динамічний, що змінюється у часі залежно від контексту, етапів навчання, успіхів чи невдач. На різних етапах певні мотиви можуть ставати більш або менш активними. Важливо враховувати цю зміну при плануванні освітнього процесу. Сильні стимули до збереження високої мотивації – це автономія (право вибору), відчуття компетентності, реалістичні виклики, конструктивний зворотний зв'язок – саме ці аспекти виділяє теорія самовизначення.

У освітньому контексті сьогодення важливо: надавати студентам можливість вибору форм роботи, тем проектів; структурувати завдання так, щоб вони були посильними (не занадто легкі, не занадто важкі); забезпечувати

поступове нарощування складності; давати зворотний зв'язок, похвалу, підкреслювати прогрес; ставити перед студентами змістовні й зрозумілі цілі.

Особливо в наш час важливо враховувати зовнішні обставини та виклики – суспільні, економічні, психологічні – які можуть підривати або стимулювати мотивацію. Наприклад, в умовах нестабільності, кризи чи стресу навіть внутрішньо мотиваційні установки можуть викликати ослаблення без підтримки середовища. Однак на практиці часто трапляється, що навіть за наявності чітко окреслених внутрішніх і зовнішніх мотивів деякі студенти виявляють низьку чи мінімальну активність – тобто стають немотивованими в певному навчальному контексті. Немотивація не є ознакою «лінії» чи особистісної недосконалості – вона є сигналом дисгармонії між потенційними мотивами й умовами, в яких студент здійснює навчальну діяльність. При цьому важливо не розглядати немотивацію як фатальне «вимкнення», а як точку втручання, можливість змінити навчальний сценарій.

Найефективніша робота з немотивованими студентами ґрунтується на вмілому поєднанні діагностики, трансформації умов середовища, індивідуальної підтримки та поступового формування нових мотивуючих ланцюгів. Спочатку слід виявити, чи причина втрати мотивації полягає в тому, що студент не бачить сенсу в навчанні, не впевнений у власних силах або вражений невдачами, чи, можливо, методика викладання не зумовлює достатній стимул до активності. Важливо також врахувати зовнішні стрес-фактори (особисті труднощі, втома, нестабільність), які можуть пригнічувати навіть внутрішній мотив.

Після цього доцільно змінити навчальні умови так, щоб вони «приземлили» мотивацію: дати студенту більше вибору – тем, форм виконання роботи, способів подачі результатів; пояснити зв'язок кожного завдання з професійною діяльністю чи життєвими реаліями; розбити великі завдання на проміжні етапи, створивши свою «стежку успіху», щоб студенти могли регулярно фіксувати прогрес. Такі прийоми підтверджені дослідженнями: коли навчальні вправи роблять більш релевантними до особистого досвіду студентів,

зростає автономна мотивація, активність і життєва енергія (vitality) у навчанні [6].

У цьому контексті також корисним є використання стимулів, проте з великою обережністю: зовнішні винагороди або нагороди мають підкріплювати відчуття компетентності, а не контролю. Надмірна зовнішня мотивація може «витіснити» внутрішню (ефект crowding out). Теорія самовизначення передбачає, що найбільшу стійку мотивацію підтримують умови автономії, відчуття власної компетентності й соціальної пов'язаності [10].

Важливим є створення системи зворотного зв'язку та підтримки: регулярне заохочення за прогрес, навіть якщо він незначний, конструктивна похвала, персоналізовані коментарі та стимул до рефлексії. Освітняни, зокрема викладачі в університетах, вказують, що щоденні «автентичні» стратегії – звернення до студентів із заохоченнями, залучення їх до дискусій, зміна форм діяльності кожні 15–20 хвилин – доволі часто використовуються в класі як спосіб «оживити» мотивацію.

Конкретним прикладом є використання соціальних мереж чи онлайн-платформ як інструментів мотивації: коли завдання самоконтролю або самооцінювання подаються через знайоме студентам середовище (соціальні додатки), рівень участі зростає [5].

При успішному втручанні мотивація має підтримуватися динамічно: змінювати формати занять, повертатися до рефлексій, залучати студентів до планування власного навчання, формувати тривалі мотивуючі «потoki» (Directed Motivational Currents) у проєктній чи дослідницькій діяльності. Успіх же слід оцінювати як через кількісні індикатори (посилення залученості, покращення результатів), так і через якісні — самовідчуття студентів, їхні відгуки.

Висновки. Таким чином, мотивація навчання розглядається це складна, багаторівнева система, у яку інтегруються внутрішні й зовнішні мотиви, а її структуру можна розподілити на безпосередні (інтегровані в саму діяльність) і опосередковані (пов'язані з цінностями, цілями й винагородами поза

навчальною діяльністю) мотиви. За класичними та сучасними підходами, внутрішня мотивація забезпечує стійке залучення до навчального процесу, тоді як зовнішня мотивація може виступати допоміжним стимулом, якщо вміло інструментована та не пригнічує автономію.

Низький чи не сформований рівень мотивації – не просто індивідуальна проблема студента, а ознака невідповідності між особистісними потребами, умовами навчання та характером діяльності. У цьому контексті важливим є не лише формування мотивів, а й оптимізація середовища, в якому вони можуть активізуватися.

Проте, навіть за наявності внутрішнього потенціалу мотивації, її активізація може бути заблокована через відсутність сенсу, страх невдачі, низьку віру у власні можливості або негнучкі методи викладання. Тому робота з немотивованими студентами має включати не стільки «примус», скільки реконструкцію середовища, створення можливостей для вибору, зворотний зв'язок і підтримку саморегуляції. Часто саме індивідуальні мотиваційні бесіди, поетапна підтримка, мікровинагороди і залучення студентів до рефлексії відкривають шлях до поступового переходу від пасивності до активності.

Список використаних джерел

1. Кузнєцов МА, Фоменко КІ, Жданюк ЛО. Ставлення до навчання студентів з низьким рівнем академічної мотивації. Харків: ХНПУ; 2019. 154 с.
2. Ржевська-Штефан З. Особливості мотивації студентів-першокурсників в умовах дистанційного карантинного навчання. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2021;14(59):80–9.
3. Avsheniuk, N., & Seminikhyna, N. (2025). Evolving challenges in Ukrainian education: a comparative study of teacher perspectives. *Journal of e-Learning and Knowledge Society*, 21(1), 42-50. <https://doi.org/10.20368/1971-8829/1136173>
4. Fan, Yizhou, et al. "Beware of metacognitive laziness: Effects of generative artificial intelligence on learning motivation, processes, and performance." *British Journal of Educational Technology* 56.2 (2025): 489-530.

5. Guerrero, Carlos, and Antoni Jaume-i-CapÃg. "Use of social networks to motivate computer-engineering students to participate in self-assessment activities." *arXiv preprint arXiv:2407.07460* (2024).
6. Johansen MO, Eliassen S, Jeno LM. "Why is this relevant for me?": increasing content relevance enhances student motivation and vitality. *Front Psychol.* 2023 Sep 28;14:1184804. doi: 10.3389/fpsyg.2023.1184804. PMID: 37842715; PMCID: PMC10569612.
7. Kuchyn, I., Bielka, K., Lyman, L. *et al.* Academic performance, perceptions, and motivations of medical PhD students in Ukraine during wartime: a mixed methods study. *BMC Med Educ* 24, 1421 (2024). <https://doi.org/10.1186/s12909-024-06400-3>
8. Stelter, M., Zupanic, M., Taetz-Harrer, A. *et al.* The impact of the war in Ukraine on the well-being of German medical students: a mixed-methods study. *Sci Rep* 15, 28646 (2025). <https://doi.org/10.1038/s41598-025-86861-8>Strousopoulos P. and Troussas C., Personalized Learning via Gamified Virtual Environments: Exploring Insights and Impact, 2024 *19th International Workshop on Semantic and Social Media Adaptation & Personalization (SMAP)*, Athens, Greece, 2024, pp. 111-115, doi: 10.1109/SMAP63474.2024.00029.
9. Urhahne, D., Wijnia, L. Theories of Motivation in Education: an Integrative Framework. *Educ Psychol Rev* 35, 45 (2023). <https://doi.org/10.1007/s10648-023-09767-9>
10. Wu, Jun, Shuoli Qi, and Yueshan Zhong. "Intrinsic motivation, need for cognition, grit, growth mindset and academic achievement in high school students: Latent profiles and its predictive effects." *arXiv preprint arXiv:2210.04552* (2022).
11. Zoltán Dörnyei Teaching and Researching Motivation. Pearson Education, 2001. 295p.